

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer

adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

A. van der Dussen / Hardinxveld-Giessendam

Géén heimwee naar vroeger

*„De toekomstige heerlijkheid van dit huis
zal groter zijn dan de vorige,
zegt de HERE der heerscharen.”*

Haggai 2 : 10a

Oudere gereformeerde mensen denken nog wel eens met heimwee terug aan de tijd voor de oorlog. Toen stelde de kerk, en niet in de laatste plaats de gereformeerde kerk, nog iets voor. Toen werden de straten, bij het klokgelui's zondags in de vroegte, vol met kerkgangers, en ging je ten onder in de grote massa, die bij een dreunend orgel de lof van God krachtig de wereld in zond. Die tijd is voorbij. Nu ben je een eenling als je naar de kerk gaat; de grote gereformeerde stadskerken worden achter elkaar afgebroken; het silhouet van een stad wordt niet langer bepaald door omhoog wijzende kerktorens, maar door potige torenflats. Is het niet om heimwee naar te krijgen?

De profeet Haggai spreekt zijn volksgenoten aan op een soortgelijk terugverlangen naar vroegere grootheid. Haggai 2 : 4: „Wie onder u is overgebleven, die dit huis in zijn vroegere heerlijkheid gezien heeft? Hoe ziet gij het nu? Is het niet, daarbij vergeleken, als niets in uw ogen?” Ze zijn bezig de tempel weer op te bouwen. Een klein groepje mensen, het overblijfsel van het volk zoals vers 3 zegt. Het is de tijd na de ballingschap, waarin een zielig restantje van Israël eenmaal teruggekeerd in eigen land, er met Zerubbabel, de landvoogd, en Jozua, de hogepriester, wat van probeert te maken. Haggai had hen al eerder moeten aanvuren de wederopbouw van de tempel ter hand te nemen; hoofdstuk 1 verhaalt dat ze meer interesse hadden in de bouw van eigen huizen dan in de bouw van Gods huis. Maar nu is het werk dan toch ter hand genomen; op het moment dat Haggai het woord des HEREN tot hen richt, zijn ze drieënhalve week bezig. Een zo korte tijd, dat misschien alleen het fundament voor de nieuwe tempel nog maar zal zijn gelegd. Maar daaruit viel al af te leiden dat deze tempel veel en veel kleiner, eenvoudiger, onaanzienlijker zou worden dan de vorige. Haggai brengt in het aangehaalde vers 4 de teleurstelling onder woorden, die af te lezen viel op de gezichten van hen die de tijd voor de ballingschap nog hadden meegemaakt. Zij wisten van de glorie en de grootheid van de tempel van Salomo. Wat is, vergeleken bij die heerlijkheid, dit nieuwe begin onbeduidend en armetierig!

Het contrast tussen de simpele tempel die ze aan het bouwen zijn, en de indrukwekkende tempel van Salomo, is hetzelfde als het contrast tussen het soms nietig aandoende kerkelijk leven van nu, en de gereformeerde grootheid van vroeger. Maar daarom raakt het ook ons, als Haggai het verbiedt, heimwee te hebben naar die glorie van vroeger. Hij keert de zaken om, vers 10: „De toekomstige heerlijkheid van dit huis zal groter zijn dan de vorige, zegt de HERE der heerscharen.” De heerlijkheid van de tempel van Salomo zal verre overtroffen worden door de heerlijkheid van deze, nu zo gering lijkende tempel.

Vers 7 en 8 beschrijven de gebeurtenissen die zullen leiden tot die komende heerlijkheid. Er is sprake van dat hemel en aarde zullen beven. „Een ogenblik nog”, zegt de vertaling van het NBG; beter is de Statenvertaling met „nog eens”. Bedoeld wordt: het is al een keer gebeurd, maar het zal nóg een keer gebeuren. Zo wordt de tekst ook aangehaald in Hebreeën 12 : 26: „Nog eenmaal zal Ik niet slechts de aarde, maar ook de hemel doen beven.” Wij moeten dan ook niet aan een aardbeving denken, zoals er zoveel geweest zijn, maar aan twee heel bijzondere gebeurtenissen van natuurgeweld, waarmee de openbaring van de HERE gepaard is gegaan en zal gaan. De eerste keer was op de Sinaï, na de uittocht uit Egypte; volgens Exodus 19 : 18 (vgl. Richteren 5 : 5) beefde de gehele berg door tot in het laatst van het Oude Testament. Maar ook hiervan zegt Haggai: heb er geen heimwee naar, want de HERE komt nóg een keer in hemel en aarde bewegend majesteit tot u. En dan zal Hij, vers 8, alle volken doen beven, en zullen de kostbaarheden van alle volken komen „en Ik zal dit huis met heerlijkheid vervullen, zegt de HERE der heerscharen.” Was bij die eerste openbaring op de Sinaï alleen het volk Israël bevend getuige (Exodus 19 : 16), bij de volgende komst van de HERE zullen alle volken van eerbied voor Hem buigen. En niet alleen Israëls schatten en rijkdommen zullen in de tempel gebracht worden, zoals ten tijde van Salomo, maar ook die van de andere volken. Daarom zal de toekomstige heerlijkheid van dit huis groter zijn dan de vorige. Het zal glinsteren van de rijkdommen van alle volkeren.

Wanneer is deze profetie in vervulling gegaan? Wij moeten zeggen: haar definitieve vervulling staat nog uit. De aarde en hemel schokkende komst van de Here God hebben wij nog te verwachten in de komst van de Here Jezus. Van het nieuwe Jeruzalem staat in Openbaring 21 : 26, dat de heerlijkheid en de eer der volkeren in haar gebracht zullen worden. Ook Hebreeën 12 zegt: wij hebben dat beven van hemel en aarde nog tegoed. Dat betekent, dat Gods volk in afwachting daarvan genoeg moet nemen met haar gestalte van onaanzienlijkheid. De heerlijkheid en de glorie zijn de gaven van de toekomst. Nu is het nog de tijd van het kruis. De gemeente van Christus zal geen andere weg gaan dan haar Heer, voor Wie de heerlijkheid kwam ná het lijden (I Petrus 1 : 11).

Steeds weer heeft de gemeente bloot gestaan aan de verleiding, om die kruisweg te ontlopen, en vooruit te lopen op de komende heerlijkheid. Het binnendragen van fabelachtige rijkdommen uit alle delen van de wereld in Rome, pralende hoofdstad van de R.K. kerk, is niets anders geweest dan een ongeduldig grijpen naar de beloofde glorie. En heeft ook het trotse gereformeerde verleden van voor de oorlog daar niet iets van? Laten wij ons erin voegen, dat de Here die schijnheerlijkheid van ons heeft afgenomen, en ons weer in toenemende mate het stempel

van onaanzienlijkheid opdrukt. Daar zit ook genade in. In tijden dat de gemeente zich voor haar gevoel half en half meester gemaakt heeft van de haar toegezegde heerlijkheid, heeft zij zich niet zelden schuldig gemaakt aan een uitdoven van het verlangen naar de vervulling van de belofte. God zet ons, nu wij ons in kleinheid en geringheid soms angstig afvragen wat er van de kerk worden moet, op het spoor van de verwachting van een toekomst, vergeleken waarbij de heerlijkheid van het verleden als niets zal zijn in onze ogen!

wing in Col. 2 : 8: „Ziet toe dat niemand u meeslepe door zijn wijsbegeerte en ijdel bedrog...” moest het zich laten welgevalen overal bijgesleept te worden. Zodat in de gemeente de gedachte wel moest opkomen dat wijsbegeerte hetzelfde is als ijdel bedrog. Maar de tijden kunnen veranderen. Nu de reformatorische wijsbegeerte lang niet meer de enige filosofische school is in de gereformeerde wereld, nu kunnen we het beleven dat de gereformeerde synode zich kritiekloos werpt in de armen van een nogal anders getint filosofisch denken, waaraan bijvoorbeeld de naam van prof. dr C. A. van Peursen verbonden is, dezelfde die ook tot het deputaatschap welke het rapport heeft opgesteld, behoort. Is nu opeens de wijsbegeerte geen ijdel bedrog meer?

—o—

H. de Jong / Amsterdam

Tussen twee vuren

Over de aard
van het Schriftgezag (3)

We komen nu toe aan het andere 'vuur' waarover ik het zou hebben. Het rapport van de synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, de zogenaamde synodale kerken. Dat is wel een heel ander verhaal dan wat ons tot dusver heeft bezig gehouden. Veel ingrijpender dingen dan waar ik met ds Boersma over gediskussieerd heb, komen daarin ter sprake. Zelfs wel het hart van de zaak, het belangrijkste van ons geloof, meen ik. Vragen als 'wat is openbaring eigenlijk?' kun je immers niet als randkwesjes afdoen. Aan de ene kant ben ik wel blij dat we 't nu over wezenlijker dingen zullen hebben. Met al dat gefrutsel aan de rand kwam ik bij mijzelf onder verdenking te staan, zelf een krentenweger te worden of zelfs al te zijn. Aan de andere zijde

huiver ik bij de gedachte dat de grote gereformeerde kerken in de greep van dit rapport en van de daarin voorgedragen Schriftleer zouden komen. Ik hoop maar dat deze studie de synode heeft kunnen passeren in een vlaag van leerstellige argeloosheid en dogmatische goedgelovigheid, waarin men daar na de vrijmaking in groeiende mate sterk geworden is. Maar juist deze laatste opmerking maakt de hoop dat 't maar een vlaag is, erg zwak.

—o—

Mijn bedoeling is het rapport hoofdstuks-gewijs door te nemen. Dan staan we meteen voor het eerste hoofdstuk waartegen ik ook de grootste bezwaren heb. „Veranderingen in het waarheidsbegrip” heet het en het is sterk wijsgerig van aard.

Daarover wil ik eigenlijk eerst wel een stukje geprikkeld verbazing kwijt. In de voorbije tijd toen in de synodale kerken de studie van de filosofie geheel het stempel droeg van de Wijsbegeerte der Wetsidee, u weet wel, van de hoogleraren Dooyeweerd en Vollenhove en hun leerlingen, was het onder de theologen daar mode om te pas en te onpas te waarschuwen tegen de ijdele filosofie. Paulus' waarschu-

Maar belangrijker is natuurlijk wat er in dit filosofische eerste hoofdstuk staat. Me daarmee bezig houdende is het mij opgevallen dat de kritische kommentatoren die ik tot dusver gehoord of gelezen heb, vooral gevallen zijn over het relationele waarheidsbegrip, dat in het rapport wordt ontvouwd. De voorstelling dus dat de waarheid, de goddelijke openbaring, er niet is zonder de inzet van de mens. „De Heilige Geest werkt zowel in de Schriftinspiratie als in de harten van mensen en de openbaring van waarheid is er niet als één van deze aspecten ontbreekt” (I, 10). Het bezwaar hiertegen dat zo de waarheid van de openbaring toch teveel menselijk maakwerk wordt, begrijp en deel ik. Vooral als ik merk dat het werk van de Heilige Geest ook weer wordt opgevat als een godmenselijke coöperatie. In de relationele waarheidsopvatting worden m.i. de waarheid en het kennisnemen van de waarheid door elkaar heen geklutst. Waarheid en waarheidsverwerving. Of, zoals het rapport het uitdrukt: „Het gaat — bij waarheid — niet alleen maar om een eindstreep die men in de wedren moet halen, maar ook om de wedloop erheen. Het is de schat in de akker en het graven en vinden in één” (I, 7). Dus: uit de samenwerking tussen God en mens — waarbij, zeker, God meer is dan de mens — komt de waarheid tot stand. Zo moet ik dit wel verstaan.

—o—

Ik zeg: dit bezwaar begrijp en deel ik. Het komt zelfs zo spontaan bij me op en ik hoef er zo weinig denkkracht voor te gebruiken, dat ik het wantrouw. Zouden zoveel begaafde mensen daar nu overheen gelezen hebben? En zou ik er dan bij eerste lezing over struikelen? Dat is de reden waarom ik juist dit eerste hoofdstuk ben gaan herlezen en nog eens herlezen. Wat wordt hier in die vele, vele woorden, nu eigenlijk gezegd? De waarheid van de godde-

lijke openbaring waarvan de Schrift zo duidelijk zegt dat vlees en bloed daar niet op komen en dat we die alleen maar horend, receptief lusterend, kunnen ontvangen, — is die waarheid relationeel, d.w.z. heeft onze inzet daar enige inbreng in? En heet die waarheid dan openbaring?

Totdat ik langzaam begon te vermoeden dat God in dit hoofdstuk niet langer God is. Hij is een grensbegrip van onze wereldwerkelijkheid. Wel worden met een zekere kwistigheid op Hem aanduidingen toegepast als Overmacht en Tegenover, maar die wijzen toch slechts op een transcendentie binnen de immanentie, een overstijging van het menselijke binnen de overkapping van de geschapen (door wie?) werkelijkheid. Binnen dit ons werkelijkheidssysteem kunnen dan 'God' en mens in een dialectische spanning tegenover elkaar worden gezet. De mens als de bewuste, denkende, waarheidzoekende mens en 'God' als het inbegrip van alles wat deze mens geheimnisvol en niet geheimnisvol omringt. De waarheidzoekende mens merkt dan dat zijn wetenschap hem niet ver genoeg brengt, dat zijn kunst daarbovenuit ook op een grens stuit, maar dat hij in zijn religie een antenne-systeem heeft, dat het rijkste geheim van deze wereld uit de lucht plukt. De waarheid van de openbaring is zo nog wel *supra hominem* (bovenmenselijk) maar niet meer *supra naturam* (bovennatuurlijk); de mens kan ten diepste thuis blijven om haar te vinden; hij kan naar haar zoeken te midden van het hem hoe wel onbekende toch verwante. Dit lijkt mij de achtergrond van de stelling dat de waarheid relationeel is. Het zou verklaren hoe men de waarheid van de openbaring kan zien als het resultaat van een interactie tussen denken en uitgebreidheid. Maar de Schrift zondert nadrukkelijk God uit, als het over 'alles' gaat; zie 1 Cor. 15 : 27. Het behoort tot de grondtoon van de bijbel dat God, wil Hij God zijn, hoog boven heel de wereldwerkelijkheid verheven is. „Nog eenmaal zal Ik niet alleen de aarde, maar ook de hemel bewegen” (Hag. 2 : 7; Hebr. 12 : 26). Alle spreken over het relationele (zeg maar de verbondsgedachte) moet deze afstand intact laten.

—o—

Kan ik dit mijn vermoeden nu ook bewijzen? Ik nodig de lezer uit mee te oordelen over de nu volgende wat langere aanhaling: „Is de natuur zo ontzagwekkend dat elke wetenschapsbeoefening deze te kort doet? Is God zo ver boven de mens verheven dat elke menselijke taal Hem eigenlijk kleineert? Moet men dan maar beter zwijgen? Of is dit 'objectieve', dit geweldige dat de mens beroert en in beweging (de menselijke cultuur en geschiedenis) brengt juist van die aard dat er over gesproken moet worden? Is

IN DIT NUMMER

- 17 Ds A. v. d. Dussen, Géén heimwee naar vroeger
- 18 Drs H. de Jong, Tussen twee vuren (Over de aard van het Schriftgezag - 3)
- 20 D. W. L. Milo, Ons nieuwe kerklied (1)
- 21 John Eberhardt, De reformatie van het kapitaal
- 22 H. Langerak, Voor de opperzangmeester
- 22 P. C. van Wijk, Terloops...

de waarheid misschien betrokkenheid, relatie, zodat pas in de betrekking tot mensentaal en menselijke cultuur iets van het overweldigende zichtbaar kan en moet worden? Dan doet in de godsdienst menselijk spreken over God niet te kort aan God, maar dan is de waarheid Gods, Zijn openbaring, er pas als mensentongen in beweging komen. Evenzo is ook de wetenschappelijke studie van de mens en zijn kunstzinnige werkzaamheid geen inperking van de natuur, maar juist de mogelijkheid tot waarheid en schoonheid en echtheid" (I, 8).

Deus sive natura — God of de natuur, heb ik in mijn exemplaar van het rapport hiernaast geschreven. Hier is maar niet een vergelijking opgesteld tussen de natuur en God: zoals kunst en wetenschap proberen greep te krijgen op de natuur, zo het godsdienstig spreken op God (hetgeen als vergelijking al hoogst ongelukkig en onjuist gesteld is), nee, behalve dat er vergeleken wordt, verschijnen de natuur en God hier als een ondeelbare werkelijkheid, al zijn daar verschillende gelaagdheden in. Beide kunnen aangeduid worden als het objectieve, het geweldige en het overweldigende dat de mens beroert en in beweging brengt; beide ook geven wanneer zij door godsdienstig spreken, wetenschap of kunst benaderd worden, waarheid af. Zij het ook dat het godsdienstige spreken dat zich op de meest verborgen zijde van de natuur (God) richt, waarheid Gods oplevert. Dat is dan waarheid van de bovenste plank, maar uit dezelfde kast.

Of, luistert U naar dit citaat over de goddelijke aanwezigheid in onze wereldtijd: „Maar er zijn als het ware twee extreme vormen van deze goddelijke aanwezigheid. De tijd kan geheel aan zichzelf overgelaten worden, als het ware zich terugtrekken van de aanwezigheid van God. Dan houdt de tijd alleen maar vergankelijkheid en verval in. 'Verbergt Gij uw aangezicht, zo vergaan zij'. Anderzijds kan in de tijd de relatie tot God heel intensief worden, heel direct. Dan is er geen verval meer, maar 'eeuwig leven': 'Dit is het eeuwige leven dat zij U kennen'. Eeuwigheid is geen tijdsloosheid die buiten de tijd, geheel op zichzelf staat. Eeuwigheid is veeleer de volkomen relatie van de tijdelijke mens tot zijn God. In die zin is eeuwigheid altijd al in onze gewone tijd aanwezig, ook al is het de hoop en de verwachting die vooruitgrijpt naar een meer volmaakt 'kennen' van God" (I, 15).

Ook al lijkt de laatste bijzin een ontsnapingsclausule uit de tijd, die voor de mens met zijn God nog een echte eeuwigheid overlaat, we blijven met het woord 'vooruitgrijpen' strikt genomen toch in deze wereldtijd opgesloten. Ik kan het niet anders zien: hier blijft geen eeuwigheid meer over die voor Gods echte transcendentie nodig is. 'Eeuwigheid' en 'God' vervullen hier niet meer dan een kritische

pastorale notities

Toepasselijk lied

We waren met vakantie in Haamstede. Een mooie zomer, dat herinner ik me. Het is dus al wat jaartjes geleden. Iedereen was blij. Niet naar school en er eens fijn helemaal uit. Op zaterdag aangekomen en dus de volgende dag naar de kerk. Je zag kennissen: Hallo, zeg, zitten jullie hier ook? De stemming was een beetje uitgelaten, mag je wel zeggen. Totdat de dominee opkwam: erg zwart. We waren meteen stil. Hij bleef ook nogal lang stil. Toen zeide hij: Gemeente, onze voorzang zij de honderd-en-dertigste psalm. De eerste regel die we ten gehore brachten was: Uit diepten van ellenden.

Verscheidene mensen zullen gedacht hebben: dit kan niet. Man,

we zitten niet in de put. Als iemand dat geroepen had, was het antwoord wel gekomen. Jullie behoren in de put te zitten. Is het niet om je zonden, dan wel om de ellende overal in de wereld.

Nee, je mag eigenlijk niet vrolijk zijn. Onlangs is er in „Herv. Nederland" over geschreven. dat ook het liedboek nogal veel over de ellende heeft. Maar onder ons wordt gezegd: dat liedboek is niet nodig. We hebben 150 psalmen en die kennen we nog lang niet allemaal. Laten we die eerst eens leren en ze veel zingen in de kerk. Ook de onbekende. Doch kort geleden vroeg iemand zich af (ds G. R. Visser) of alle psalmen wel geschikt zijn om door de gehele gemeente gezongen te worden. Vele zijn daarvoor niet bedoeld.

En dat wilde ik maar zeggen, met die herinnering aan een Christelijke gemeenschap, die een treurig lied moest zingen bij een vrolijk hart; het omgekeerde van Spreuken 25: 20. Het zette zo'n domper op de kinderen, dat één van hen, een kind van tien, me onder 't zingen vroeg: Vader, we hoeven vanmiddag hier toch niet weer naar toe?

A. H. Algra, Sliedrecht

grensfunctie binnen onze werkelijkheid. Ik weet wel dat er in I, 14 sprake is van een 'Overmacht die de grenzen van 's mensen tijdsbestek verre te boven gaat', (en zo is er meer te noemen) maar steeds krijgen dergelijke statements een dialektische tik mee, waardoor de woorden elkaar wederzijds bepalen en opheffen. Dat blijkt bij volledige aanhaling: „Binnen de geschiedenis, en zich er niet speculatief buiten stellend, kan de mens heenwijzen naar een Overmacht, die de grenzen van zijn tijdsbestek verre te boven gaat."

—o—

God is niet langer God — ik realiseer mij dat dit een zware aantijging is. Het rapport zelf beseft ook met terugdeinzing in welke afgrond het zich stort. „Wordt door heel deze gedachte als een waarheid die er pas in de betrekking tussen God en mensen is, God zelf niet afhankelijk gemaakt van de mensen? Bestaat God alleen in relatie tot mensen?" (I, 14). Geantwoord wordt dan dat wij over God niet moeten speculeren, geen vragen moeten stellen in de trant van hoe God eigenlijk wel in Zichzelf zou zijn buiten Zijn openbaring aan mensen. Maar hier vindt een listige verschuiving in de vraagstelling plaats. Te geloven en te belijden dat de Here God ons mensen en deze wereld geheel en al te boven en te buiten gaat is heel iets anders dan zich speculatief, gissenderwijs en bespiegelend, uit te laten over het HOE van dit goddelijk bestaan. De vraagstelling ver-

glijdt hier van het 'of' naar het 'hoe', waardoor de redenering iets valkuilachtigs krijgt.

—o—

Het verbaast niet dat volgens de voorstelling van het rapport de waarheid van de goddelijke openbaring in principe algemeen menselijk geworden is. Het rapport zelf stelt in I, 16 de vraag: „Is er een 'openbaring' die bovennatuurlijk is en slechts een kleine groep ingewijden bereikt, vreemd en onverstaaanbaar blijvend voor de grootste groepen der mensheid?" En hoewel op deze onthullende vraag niet rechtstreeks met 'nee' geantwoord wordt, blijft wel de suggestie hangen dat we dit inderdaad moeten doen. Het vervolg trouwens bevestigt die indruk. Want weliswaar kom je, volgens deputaten, met het christelijke model het verst en is dat in vergelijking met andere religies de 'uitnemender weg' (I, 17): de bijbelse verhalen immers omtrent Jezus, omtrent de eerste gemeenten maken „de beslissende betekenis zichtbaar van de zin van bestaan, leven en tijd" (I, 16), — maar dit christelijk-bijzondere is voor de Christen het meest algemene, waardoor hij of zij zeggen kan: God houdt de hele wereld in Zijn hand. En of andere zoekmodellen dan dit christelijke tot dit algemene ook een bijdrage kunnen leveren, is een vraag die voorlopig open moet blijven. Volkomen logisch vloeien deze eigenlijk ontstellende beweringen uit het voorgaande voort.

Maar als men zo het bijzondere van

ons christelijk geloof in dienst stelt van de algemeen geldige waarheid, is men dan niet bang dat het algemene de norm wordt voor het bijzondere, m.a.w. dat men het bijzondere steeds meer zo uitlegt dat men bij het algemene terecht komt? Vaart men zo niet gemakkelijk op het kompas van mensen als Teilhard de Chardin en Rudolph Steiner met zijn anthroposophie? Is het niet al te vaag en te mager wanneer men via de bijbelse verhalen terecht komt bij de algemene waarheid dat God de hele wereld in Zijn hand houdt en dat Hij aanwezig is in heel de mensengeschiedenis? Ik zou dan willen horen hoe Hij daar aanwezig is. „Zie, volken zijn geacht als een druppel aan een emmer en als een stofje aan een weegschaal; zie, eilanden zijn als fijn stof, dat uitgestrooid wordt... Met wie dan wilt gij God vergelijken en welke vergelijking op Hem toepassen?" (Jes. 40: 15-18). „God was in Christus de wereld met Zichzelf verzoenende...", (2 Cor. 5: 19). Met name de waarheid van de zondeval en de verlossing door het bloed van het kruis heeft van deze veralgemenisering te lijden. De genade van de openbaring daaromtrent is inderdaad particulier en blijft vreemd en onverstaanbaar voor grote groepen der mensheid. Zij is voor wijzen en verstandigen verborgen en wordt aan kinderkens geopenbaard (Matth. 11: 25). Ubi et quando Deo visum est, waar en wanneer het Gode behaagt. Zo drukte Karl Barth zich uit, U weet wel, die van het openbaringspositivisme. Maar de toonaangevende gereformeerde filosofen en theologen zijn Barth, die in dit opzicht de God van de bijbel eerbiedig beleed, al lang ontgroeid.

Volgende keer hopelijk over hfdst. II en III van het rapport: 'Historisch-kritisch onderzoek van de bijbel' en 'de ontwikkeling van de Schriftbeschouwingen in de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken'.

EVANGELISATIE-RECREATIE

Van het kerkelijk bureau der Chr. Geref. kerken ontvingen we het volgende schrijven:

Op zaterdag 7 maart a.s. zal er een evangelisatieconferentie worden gehouden, die in het teken zal staan van het evangelisatiewerk op de camping tijdens de vakanties.

Het is de bedoeling dat evangelist J. O. Schouten enige inleidende opmerkingen zal maken naar aanleiding van de enquête die gehouden is onder de teams die in het afgelopen jaar op de camping hebben gewerkt.

Daarna zal dan een evaluerende discussie worden gehouden over het campiewerk met daaraan verbonden instructies voor dit werk.

Uitgenodigd worden de recreatie-commissies en allen die zich met het recreatiewerk bezig houden of zich aan dit werk willen geven.

De conferentie begint om 10.30 uur in de Chr. Geref. Kerk, Grote Haag 54 te Amersfoort.

Er is koffie vanaf 10 uur. Een lunchpakket dient u zelf mee te brengen.

Namens deputaten evangelisatie, ds. J. Kievit

D. W. L. Milo / Dalmally

Ons nieuwe kerklied (1)

„Onze kerkzang komt in beweging. Langzaam maar zeker. De Heer van ons lied zij geprezen, met telkens nieuwe zangen”. Zo begonnen we ons artikel „Ons nieuwe lied” in dit blad van 20-4-'79. Wij kondigden aan, dat de Landelijke Vergadering (LV) van 1978 aan een commissie had opgedragen: na te gaan, wat plaatselijk en regionaal ten aanzien van een uitbreiding van ons kerklied reeds is overwogen en besloten; alsmede aanbevelingen te doen om tot verbetering en vermeerdering van onze gezangen te komen. Het (interkerkelijke) Liedboek mocht daarbij uitgangspunt zijn; de mogelijkheid van een eigen bundel mocht tevens worden onderzocht.

Wij hebben onze blijdschap niet weggemoffeld. Integendeel – wij zagen in deze commissie alsmede in de begeleidende discussies veel, dat onze kerken vooruit zal helpen. Daarbij herinnerden wij aan mannen als Bezaleël en Aholiab, die toegerust waren met de Geest der wijsheid om schone dingen te vervaardigen; dit om aan persoonlijke geïnspireerde initiatieven volle kansen te laten, die nimmer onder de last van kerkelijke organisaties mogen worden weggedrukt.

Welnu, de commissie heeft goed gewerkt en dat is een dankzegging waard. Zowat veertien personen, die anderhalf jaar lang bijna wekelijks een dag vergaderden – staan we daar wel bij stil? In onze kerkelijke stijl waren wij gewoon, deputaten te „benoemen”, met de „opdracht” en zo voort. Deden ze hun werk goed dan mochten ze niet klagen. Deden ze iets verkeerd dan werden ze ter verantwoording geroepen, moesten hun werk overdoen, of werden weggestuurd. Geen werkgever kan zich zo iets nog permitteren. Maar onze kerken durfden het: onbetaalde arbeid opdragen, over vrije dagen beschikken (ten koste van gezinnen) en verantwoording eisen. Het is te hopen dat we ook dit geleerd hebben uit de hiërarchische mallemlolen: dat we elkaars vrijheid respecteren en elkaars arbeid waarderen. Dus liever geen „opdrachten” – maar gewoon christelijke verzoeken.

-0-

Het rapport van de commissie voor de gezangen verscheen in juni 1980. Het is overzichtelijk, begrijpelijk, zelfs helder. Het dient de kerken door haar gedachten over normen voor de kerkzang te ordenen; door die normen aanvankelijk toe te passen en door verdere inlichtingen te geven. Schriftuurlijke inhoud en gezond taalgebruik van gezangen zijn vooropgesteld. Het streven was: uit het Liedboek-1973 een selectie van aanbevelenswaardige liederen op te stellen en te onderzoeken of een aanvullende bundel, respectievelijk een geheel eigen bundel, zou kunnen worden gevormd.

De commissie is met de selectielijst niet klaar gekomen – maar maakte goede vorderingen. Ze maakte een begin met een „aanvullende” bundel. Aan een eigen bundel kwam zij nog niet toe.

Wij hebben al eens gezegd: een bundel van 500 liederen, die door hervormden en gereformeerden (in alle variëteiten), door luthersen, doopsgezinden en remonstranten aanvaard is, zal nooit door een der groepen lied voor lied worden gezongen. Elk maakt een eigen selectie; niemand is verplicht, alle liederen voor zijn rekening te nemen.

Maar een gemeenschappelijke bundel voor kerkelijk Nederland betekent wel: de economische mogelijkheid van een betaalbare uitgave; de oecumenische vrucht van een „zien op wat van de naaste is”; en de geestelijke winst, dat alle zingende kerkmensen in ons land de psalmen en een schat aan goede Schriftuurlijke gezangen in huis hebben. Nu de eigenares niet de aparte uitgave van een selectiebundel toestaat, kunnen onze kerken een aanbevelingslijst in haar boekjes leggen en gebruiken; hetgeen niet in strijd komt met de auteurswet of met enige fasoensregel.

Aangezien er al voorbereidend werk op dit punt gedaan was (u kent de regelmatige publicaties van Eindhoven in dit blad) kon de commissie vlot beginnen. Er waren al normen gevormd en uitgewisseld, er was al routine in de beoordeling verkregen. Waarschijnlijk om die reden brengt het rapport ons met sprongen verder.

-0-

Wij volgen nu de beoordeling van een aantal gezangen, waar die als voorbeelden van enige norm zijn aangereikt. Met nadruk zegt de commissie, dat het om illustraties gaat, aan het Liedboek ontleend, maar dat de normen uiteraard op elke andere bron slaan. Daarom zullen wij ook de normen bespreken. Maar vooraf dit: of ons inzicht samenvalt met die van de commissie, of daar min of meer van afwijkt – wij hebben grote waardering voor het werk en de resultaten; en hopen ook op onze manier de discussie in onze kerken te dienen.

Waar de LV de Schriftuurlijke inhoud van elk kerklied vooropstelde, heeft de commissie aangevoeld dat sommige criteria absoluut – maar andere relatief gehanteerd moeten worden. In het laatste geval moeten de voors- en-tegens worden afgewogen. In haar rapport maakt de commissie geen duidelijke grens tussen absolute en relatieve criteria – en ook dat is wijs. Maar de commissie begint met de *namen*, die aan de drie-enige God worden toegekend; die moeten beantwoorden aan het Bijbels spraakgebruik.

Het prachtige Lied 422 (Nijhof's verwerking van Vondel's eerste reizang uit Lucifer) wordt dan ook afgewezen. De commissie valt zodanig met de deur in huis, dat het wel even pijn doet. Maar ons aan het denken zet. Want al zou deze verheven reizang, die drie maal gelezen om eenmaal begrepen te worden, ooit bij een bijzondere samenkomst worden gebruikt – hij is geen kerkzang.

Aan de andere kant zouden we voorzichtig willen opmerken, dat onze liefde tot God de Heere ons wel nieuwe namen of aanduidingen zou kunnen ingeven, die niet vooraf veroordeeld kunnen worden. Dichterschap vraagt zekere vrijheid. Zo is „vogel Gods” (L 250) als naam voor de Heilige Geest, door de commissie afgewezen, naar onze mening wél in overeenstemming met de Schrift, die de Geest beschrijft als een duif. (Matth. 3 : 16).

De „drievuldigheid” (L 165) wordt onaanvaardbaar geacht. Waarom? Er wordt niets anders mee bedoeld dan Drie-eenheid, al zijn het meest onze R.K. broeders, die het eerste woord gebruiken. Laten we dan mogen opmerken, dat ook Drie-eenheid een theologisch, geen Bijbelwoord is. En dat zowel Augustinus als Calvijn beleden: dat ons spreken over de Drie-eenheid uiterst gebrekkig is; hetgeen door art. 9 NGB onderstreept wordt. De drie onderscheiden Personen, die samen de enige God zijn, worden in de Bijbel maar eenmaal samen genoemd – en dan nog in een tekst, die tussen teksthaken staat! (1 Joh. 5 : 7).

STEMMEN

*Hoe bang is men om stemmen te verliezen;
het stemmen voor 'n Senaat staat immers voor de deur?
waarom in de partij NIET vóór abortus kiezen?
Komt er om deze kwestie weer een nieuwe scheur?*

*„Voor moeder en het kind wordt 't wettelijk toch geregeld?
Je doodt geen leven als je zó maar wil?!”
Onder het mom „bescherming” wordt bezegeld
d'abortuswet! Stem van 't geweten . . . stil!!*

*De stem van d'overheid saam met de stem van moeder,
bei gaan voorbij hier aan de stem van 't kind
dat „rechtloos” is; waar is des kinds behoeder
als ook de arts dit al geen moorden vindt?*

*De stem van God, heeft die ons iets te zeggen?
Wie is het, die tot leven heeft gewekt?
Denkt gij dat zómaar náást u neer te leggen?
Legale moord! wordt nimmer toegedekt!*

*Zijn stem zal eenmaal doden doen herrijzen
als de bazuin klinkt op de jongste dag.
Dan zijn „gedode vruchten” „levende bewijzen”
tegen verachters van het Goddelijk gezag.*

*O stem van God, o Heer van dood en leven,
Die rekenschap vraagt, ook van deze moord,
doe veler hart bijtijds nog voor U beven
en buigen voor Uw levendmakend Woord.*

A. Roos, Eindhoven

Bovenstaande ontboezeming werd de redactie toegezonden door een abonnee. Zij werd gaarne geplaatst. De redactie

De uitspraak van de commissie: dat *beeldspraak en symboliek* zo gehanteerd moeten worden als de Bijbel het doet, ligt ongeveer op hetzelfde vlak. Ook hier zouden we, hoewel instemmend, de opmerking willen maken over dichterlijke vrijheid. Er zijn Oosterse beelden, die in ons land niet vlot verstaan worden. Bovendien gaat het niet om Schriftberijming, maar om liederen.

Dat L 116 (Daar komt een schip) door de zeef valt, wekt dus onze weerstand niet. Dat lied gaat veel te ver. Ook wanneer het beeld van bruidegom-en-bruid genoemd wordt (L 295, 263) mogen er geen misverstanden worden geschapen. De bruid is de gemeente; de bruidegom is niemand anders dan Christus, als we de Schrift geloven.

—0—

Een geheel ander hoofdstuk echter vormen de opgeworpen vragen ten aanzien van de *pericopen*, Schriftfragmenten. Gevraagd wordt: is de keus van pericopen wel juist? Is de pericoop juist afgebakend, of is er iets uit weggelaten? Is de pericoop getrouw gevolgd?

Die vragen zijn naar onze mening wat zwaarwichtig. Ten eerste is de indeling in pericopen mensenwerk, niet door de Geest gegeven. Ten tweede hebben de pericoop-indelers te goeder trouw vele vergissingen gemaakt, die in latere Bijbeluitgaven gecorrigeerd werden. Ten derde moeten we, meer dan de commissie deed, ons realiseren dat diverse dichters voor een goed begrip van hun liederen naar Schriftplaatsen verwezen — maar deze Schriftplaatsen niet letterlijk of woordelijk in hun gedicht verwerkten.

In verschillende gevallen (L 108, 24, 37, 19, 33 en andere) wordt de Schriftplaats genoemd, maar voorzien van het voorzetsel „naar”. De psalmlieder van Luther zijn op soortgelijke wijze naar enige psalm gemaakt, maar pretenderen niet psalmberijmingen te zijn. Ein feste Burg is naar psalm 46 gedicht, maar is geen psalmberijming. Aus der Tiefe rufe ich staat dicht bij psalm 130 bijvoorbeeld. Sommige Luther-liederen staan zelfs verrassend dicht bij de Schrifttekst — maar zonder die te willen bejimen.

Hier volgen wat voorbeelden uit het rapport. Gevraagd wordt: kan men L 108 wel zingen? Ons antwoord luidt: jazer en met veel stichting. Want dit lied is weliswaar geen berijming van 1 Joh. 3 : 11-18, maar geeft wel een beste troost, geput uit de Schrift. En niet alleen troost — ook verma-

ning: om door de liefde het leven in te gaan. Dat mag ons aangezegd worden.

Is het juist, wordt gevraagd, om een verhaal „zonder meer” te zingen, als L 24 of 37? Het eerste is een vertaling van Luther's Jesaja dem Propheten das geschah, waarin hij het visioen uit Jesaja 6 bezong. Aangrijpend, de tegenstelling tussen Gods heiligheid — en onze menselijke onheiligheid, de „onreine lippen”. Geen Schriftberijming maar een stichtende vermaning, naar aanleiding van dit visioen. Het lied eindigt met een kyriëleison, ons beste antwoord.

Ook L 37: kunnen wij Jer. 29 : 4-14 wel „zonder meer” zingen, vraagt men. Het lied van ds Barnard heeft de boodschap van Jeremia (geldig voor een langdurig verblijf in Babel) in vier coupletten voor ons vertolkt; het vijfde couplet maakt duidelijk, dat wij deze wereld niet moeten mijden — maar bewonen, bebouwen en bewaren; wetende dat ze onder zal gaan — maar ook vertrouwend dat wij gelovigen, op Gods tijd en naar Gods beloften, straks zullen worden uitgeleid. Ook dit lied is geen poging tot een Schriftberijming; maar bevat een troostrijke boodschap aan alle gelovigen, die het hier niet zien zitten.

De vraag volgt, of ds Barnard in L 31 iets essentieels uit de Schrift (Jes. 49 : 8-13) heeft weggelaten? De commissie antwoordt: dit gedeelte is ten onrechte losgehaakt van de voorgaande profetie over de Knecht des Heeren.

Weer wijzen wij er op, dat dit lied geen woordelijke Schriftberijming voorstelt, maar een boodschap „naar aanleiding van”. Het staat er boven. De inhoud van het lied is geladen met de Schrift, maar elke caesuur moet mogelijk zijn voor een dichter, al is hij predikant. Zulk een lied kan, na een preek over de Knecht des Heeren, geen enkel misverstand wekken; kan een opbouwende toepassing geven. En de uitdrukking „de mensen van nacht en nevel brengt Hij naar het heilige land” (wie denkt niet aan „Nacht und Nebel”, de smeltkroes waarin tallozen onder gingen?) is een vrije verwoording van Christus' wederkomst.

Onze voorlopige conclusie is: de commissie stelde een aantal normen op, maar deze moeten nader bezien worden. Ook voor hun toepassing.

(wordt vervolgd)

De redactie ontving onderstaand artikel van een ongewone gedachten-gang en strekking en is benieuwd wat voor reacties daarop uit de lezerskring komen.

De reformatie van het kapitaal

de rentmeester ontdekte dat zijn heer rekenschap zou gaan vragen, ging hij tot actie over. Niet om de zaak te consolideren, niet om zijn beheer zo schoon mogelijk te laten schijnen, nee, om vrienden te maken. Jezus merkt hierbij terecht op, dat dit gaat over kinderen der duisternis, die ten aanzien van *hun soort* met overleg te werk gaan. Ook de schuldenaren waren niet zulke lekkere jongens. Daar valt weinig van te leren. Waar gaat het dan wel om? Wel, de rentmeester schiep nieuwe verhoudingen. Hij investeerde in de meest gunstige relaties voor de zaak die hij diende. Hij maakte zich vrienden, waar hij ze nog niet had. Hij gaf adempauze aan mensen die zichzelf in scheve verhoudingen hadden gemanoeuvreed, en won zo hun gunst, misschien ook hun geest.

Het lijkt me denkbaar, dat ook een christen zijn kapitaal voortdurend probeert te investeren in die sectoren van de samenleving, die nog het minst door rechtvaardige wetten zijn geordend, in die sectoren waar het vertrouwen in de samenleving het meest wordt ondermijnd door blinde en amorele winzucht. Hoewel ik mijn betoog verzwak door voorbeelden, wil ik toch de creativiteit van de lezer prikkelen. Café's, disco's, bioscopen en de

vermaakspers zouden door christelijke eigenaren veranderd kunnen worden in opbouwende activiteiten, waar aan de heropvoeding van de menselijke geest gewerkt wordt. Mits voldoende professioneel, dus met voldoende overleg bedreven, hoeft de rentabiliteit daardoor niet in gevaar te komen, integendeel. Juist het terrein, waar de gedachten van de mens gevormd worden, dreigt immers een vrij jachtveld te worden waar geen enkele morele restrictie meer geldt?

Al teveel hebben christenen enkel aan de kant van de wetgever gestaan, activiteiten en boodschappen inhoudelijk in te perken, terwijl ze het *initiatief* zo volledig aan niet-christelijke investeerders lieten. Hoe meer de scheiding van kerk en staat doorzet, hoe belangrijker echter de persoonlijke verantwoordelijkheid wordt: namelijk dat het Evangelie dimensies heeft die boven de wet uitgaan.

Blijven we liever winstgevend nijptangen en afwasborstels produceren, dan iets te doen waarvan een positieve invloed op het denken van de komende generatie uitgaat? Het is ongelooflijk, waar we mee bezig zijn.

Het lijkt wel of er geen beweging is met mensen die hun tijd nog

niet in dienst van God kunnen geven, of we part noch deel aan zondaar willen hebben. In plaats van te tonen dat we beter weten en ze tegemoet komen met Gods boodschap, wachten we rustig af of ze misschien zelf komen.

Mijns inziens hebben we behoefte aan een christelijk scholingsinstituut, waar we samen leren nadenken over een manier van investeren, waarin moraliteit en rentabiliteit geen gescheiden levensterrein zijn. Verantwoordelijkheid voor de nationale stroom van amusement en informatie hebben we al te lang afgeschoven op de staat, de kerk, de pers, de omroepzuil, en „het” bedrijfsleven. De staat, de kerk, de pers, en andere collectieve instellingen kunnen echter niet verantwoordelijk zijn zonder een onderliggende structuur van gelijkgezinde privépersonen, die hun materiaal en kapitaal voor hetzelfde doel inzetten. Hun kapitaal, en niet alleen de rente of 10% van de rente. Toen Marx beweerde dat de heersende ideologie van een samenleving wordt bepaald door onderliggende economische strevingen, had hij gelijk. Daarom schrok de volmaaktheid die Jezus aanbiedt, de rijke joodse jongeling af.

Als christenen professioneel niet

Iedereen die wat bezit, kent de vraag wel of een rijke het koninkrijk van God kan binnengaan, en ieder zal zijn eigen manier hebben gevonden om daar ja op te zeggen. Even bekend is in dit verband de gelijkheid van de onrechtvaardige rentmeester. De meeste christenen zullen zichzelf moeilijk in die man herkennen, niet in zijn onrechtvaardigheid, maar ook niet in zijn slimheid.

En als Jezus dan zegt: „Maak u vrienden met de onrechtvaardige Mammon”, zal ieder daar weer een eigen uitleg bij hebben.

Toch moet een ding opvallen. Toen

meer meedoen in het organiseren van onze vrije tijd, dan doet iemand anders het. En dat zullen we ook gaan merken in het overige arbeidsleven, wat inhoud en omvang van de vraag op de markt wordt in belangrijke mate door de privébestedingen gevormd. Er komt steeds meer vraag naar nutteloze producten, en onze arbeid en productie zullen worden betaald om te voldoen in de behoefte. Uiteindelijk brood en spelen, waarin christenen geen stem hebben gehad.

Gaan we echter zelf gelovig aan de slag om vrijetijdsbesteding en informatie in eigen beheer aan te vullen met een zinvolle (evangelische) boodschap, dan komt het hoge Woord er in ieder geval uit, zodat onze woorden en daden één getuigenis geven. Overeenkomst tussen woord en daad is van de mens uit gezien immers een belangrijk waarheidscriterium.

Overigens waag ik me niet aan voorspellingen aangaande het effect van onze daden — wij hebben immers een hoop op de toekomstige eeuw, niet op deze wereld.

Wat God wel of niet in onze dagen wil doen, hebben wij gelukkig niet in de hand — dat staat los van onze verantwoordelijkheid.

De vrijetijdsindustrie behoort al sinds de instelling van de sabbat, later van de tempelfeesten, Pasen en Pinksteren tot de zingevende sectoren van de menselijke samenleving. Daar horen geen amorele figuren thuis.

Jezus predikte ook niet alleen op terreinen die neutraal waren.

Zonodig zocht Hij braspertijen op;

steeds nam Hij verantwoordelijkheid voor de zonde van anderen.

Als we geen practiserende zondaars meer in ons eigen huis willen ontvangen met een Boodschap, zijn we dan niet terug in de farizeese eigen-gerechtigtheid?

Bestaat er een duidelijker blijk van vergevingsgezindheid, dan te investeren in mensen die in onze, en in Gods ogen verkeerd doen?

Tenslotte: Abraham moest zijn verworpen plekje ook al verlaten, en meermalen iets onverwachts doen. Daar was hij een gelovige voor. Hij geloofde, en werd een groot volk, waardoor alle volken der aarde gezegend worden. Wat hij deed was echter bovendien nogal opzienbarend, en voor ongelovigen die er kennis van nemen aanstootgevend.

Een waarschuwing voor doeners: als laakbare activiteiten van publiek iets opbrengen, dan mogen we geen procent van die opbrengst als eigen inkomsten beschouwen of voor regelmatige activiteiten en verplichtingen bestemmen. Zulke opbrengsten kunnen alleen dienen als rampenfonds, voor incidentele giften en voor nieuwe investeringen waar voldoende evangelisten zijn om het werk te leiden. Regelmatige activiteiten en levensonderhoud kunnen alleen bekostigd worden uit fondsen of arbeid die om der aanstoots en des gewetens wil rechtstreeks en voor ieder zichtbaar in opbouwende activiteiten verworven of is verricht.

John Eberhardt

8 november 1980

H. Langerak / Utrecht

Voor de opperzangmeester

Van de dichteres Hieke de Jong, geboren in 1926, is weer een gundel gedichten verschenen. Ze zijn, om een mededeling op het kapt te citeren: van een overrompelende oorspronkelijkheid van zienswijze en zeggingswijze.

Nu, ik ben het daar helemaal mee eens. De gedichten zijn buitengewoon knap, zeggen onvoorstelbaar veel in weinig woorden.

Ik wil twee gedichten uit de bundel, die de naam kreeg: VOOR DE OPPERZANGMEESTER, doorgeven en trachten te verklaren, althans te zeggen wat ze mij zeggen.

Eerst dan:

Orkest

*Een vogelverschrikker op zijn rug gezien
met vlugge mouwen en met fladderende panden
zwaait voor een groot strijkstokkenveld.*

*Hij jaagt een zwerm van gele kelen
op uit de hagen.*

De stemmen stuiven tierend in de ruimte.

*Ook woeden monden voort in instrumenten,
de lippen worden groot en hevig*

en met een snuit, een lange

en warme, blazen zij verhaaltjes uit en aan.

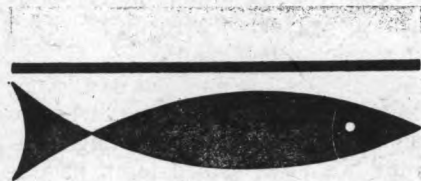
Hun handen hippen lenig over fluiten,

houden de gaten plagend en om beurten dicht

voor dingen, die onafgebroken juichend

naar buiten willen glippen.

Om het begrijpen van dit kostelijke gedicht iets te vergemakkelijken, moet U weten dat uit een ander gedicht uit de bundel blijkt dat de dichteres op het land is grootgebracht. Haar moeder ziet ze nog op het bouwland, liggend op haar knieën, aardappelen poten, en haar vader op het weiland ernaast de koeien melken. Als ze dan ook in de zaal naar het orkest kijkt en de dirigent op z'n rug ziet, is ze ogenblikkelijk weer op het land. Daar

terloops.....

door P. C. van Wijk - Zaltbommel

Gedachten van Jan Wit

In augustus jl. stierf Jan Wit. In het Liedboek voor de Kerken staan een aantal liederen van hem, waaronder verschillende berijmingen van bijbelgedeelten. Hij was een dichter die bij het Woord wilde blijven. God immers heeft het eerste woord (Lied 1), maar ook het laatste.

'God staat aan het begin
en Hij komt aan het einde,
Zijn woord is van het zijnde
oorsprong en doel en zin'.

Gods woord heeft hem gegrepen. Hij wist dat dat woord vlakbij is en in Lied 7 (berijming van Deut. 30 : 11-16) zegt hij:

'Het woord dat u ten leven riep
is niet te hoog, is niet te diep
voor mensen die 't zo traag
beamen.

Het is een teken in uw hand,
een licht dat in uw ogen brandt.
Het roept u dag aan dag bij name.

Het woord van liefde, vrede
en recht

is in uw eigen mond gelegd,

is in uw eigen hart geschreven.

Rondom u klinkt de stem

van God:

vrijspraak, vertroosting en gebod,
vlak vóór u ligt de weg ten leven'.

Als God met Zijn woord komt gebeurt er iets (Lied 305), 'daar wordt de mens van dwang gered, weer in het licht geheven'. Dat 'onweersstaanbaar woord drijft rusteloos de eeuwen voort wat mensen ook verzinnen'.

—o—

Het lijkt soms wel eens dat God er niet is. Dan komt de vraag naar boven (Lied 233):

'Heer, gaat Gij van ons heen,
in deze tijd?
Vermaakt Gij ons alleen
uw dienstbaarheid?'

Het antwoord is er ook:

'Uw woord doet telkens weer
de harten branden
Gij blijft nabij, o Heer,
met zegenende handen.'

Ontroerd is Lied 83, dat geschreven werd naar aanleiding van Johannes 21 : 15-23:

'O Heer, blijf toch niet vragen.
Gij weet dat ik U haat,
dat ik geen kruis wil dragen,
niet gaan waarheen Gij gaat.
O Heer, blijf toch niet vragen.

Ten derde male vraagt Gij.
Gij laat niet van mij af.
Mijn haat, mijn opstand

draagt Gij,

begraaft ze in uw graf.

Ten derde male vraagt Gij.

O Heer, vraag altijd verder.

Uw liefde triomfeert.

Huurlingen worden herder.

Het offerlam regeert.

O Heer, vraag altijd verder.'

Jan Wit was blind, maar over Gods aarde kon hij schrijven alsof hij die zag (Lied 479). Hij weet van het 'jonge leven', van de 'halmen op de

akker', de 'bloemen op de velden' en hij bidt of God hem door de wereld wil doen gaan 'met open ogen, open oren'. Die aarde die aan God toebehoort is door God aan de mens gegeven (Lied 480). Het is immers Gods welbehagen die de mens zijn woonplaats geeft. De mens mag op de aarde werken, hij kan veel bereiken, maar het moet erkend:

'O God, wij bouwen als
onthemden,
wij wonen en wij blijven
vreemden,
bestemd voor hoger burgerrecht.'

—o—

In 1 Cor. 15 : 51-58 schrijft Paulus over het lichaam dat we straks bij de wederkomst van de Here Jezus zullen ontvangen. Jan Wit dichtte hierbij (Lied 93):

'Dit broze mensenleven,
verloren in de tijd,
zal God een lichaam geven
van onvergankelijkheid.
Dan is geheel geschied
het woord van den beginne:
het doodsrijk zinkt in 't niet;
Gods rijk zal overwinnen.'

zag je ook van die figuren met een lange pandjesjas en de armen gespreid, met de rug altijd naar je toe, in de wind staan. Vogelverschrikkers, met waaierende mouwen en fladderende jaspanden.

De vogelverschrikker die ze nu ziet, zwaait voor een groot strijkstokkenveld, bestaande uit violisten, gitaristen en bassisten, kortom allen die een strijkstok hanteren.

Maar dat niet alleen. Er achter staan, keurig opgesteld, de zangeressen en zangers. Net zo als hagen van struikgewas.

Door een gebaar van de dirigent gaan de kelen open en stuiven de stemmen galmend de ruimte in, zoals opgejaagde vogels ook tierend hun stemmen laten horen.

Maar niet alleen de stemmen jaagt de „vogelverschrikker” de ruimte in, ook de blazers zet hij aan het werk. Heftig gaan hun wangen op en neer en bewegen hun lippen zich over de mondstukken van hun instrumenten. Dat geeft muziek te beluisteren waarbij de dichteres voelt opkomen, herinneringen, de één na de ander. Ze worden immers aan- en uitgeblazen.

Maar de fluitisten gebruiken niet alleen hun mond, nee ook hun handen gebruiken zij. Die hippen lenig over hun fluiten. De dichteres weet dat er oneindig veel moois uit zo'n instrument te halen is en het wil, meent ze, ook allemaal juichend naar buiten. Maar de gaten worden door de vingers van de kunstenaar, plagend en om beurten dicht gehouden. Prachtig gezegd. Plagend en om beurten.

Door het gebruik van dat woord „plagen” krijgt het spel iets guitigs, iets onverwachts, iets verrassends. En ook zegt het dat de blazers zelf het heft in handen houden. Zij bepalen de klanken die aan de beurt zijn.

Nu eerst het gedicht nog eens lezen.

Klaar? Dan gaan we nu apart letten op de:

Blazers

*Opeens is de muziek uit allen
al tegelijk vertrokken van
de basis van hun bloed vandaan,
via hun rode tunnels, in één adem
overgegaan in kronkelwegen
van klarinetten en trompetten.
Niet meer te stuiten breekt zij uit
de openingen van het koper
en maakt een wiek van wind.*

*Een vogelzwerm begint boven mijn hoofd
te gillen en te fluiten
en blijft daar roepend hangen.
Ik gooi ze van mijn luisteren
het brood toe, dat ze feilloos vangen.*

Op het gebaar van de dirigent zijn ze allen begonnen. De muziek, die ze als 't ware in hun bloed meedragen, gaat via hun blazende rode mond de kronkelwegen van de instrumenten in. Als dat proces begonnen is, is die muziek niet meer tegen te houden. Zij breekt naar buiten en maakt een wiek van wind, in dit geval, van geluidsgolven. Er komt beweging in de lucht.

En dan is het geluid als een vogelzwerm die gilt en fluit boven de hoofden van de luisteraars. Dat zij, de dichteres aan haar trekken komt, drukt ze uit, door te zeggen: ik gooi ze van mijn luisteren het brood toe, dat ze feilloos vangen.

Prachtig mooi vind ik ook dit gedicht. Hoe vaker je het leest, hoe sprekerder het wordt. 'k Hoop dat U er ook van genoten hebt. Als 't U direkt al helemaal duidelijk was, vergeet dan mijn „uitleg” maar snel.

Tenslotte: De bundel is een uitgave van Bosch & Keuning n.v. Baarn.

banese evangelisten en predikanten. Daarnaast werden speciale projecten gesteund, zoals de bouw van het opleidingscentrum Parai Puluhamu (Plaats van Goede Boodschap). (In aansluiting hieraan verleende de vereniging S.O.S. — Steun Oost Soemba — haar eigen bijdrage en wel door hulp in ontwikkelingswerk, vooral ten behoeve van de landbouw.

In verband met dit werk heeft ds Goossens tien jaar op Soemba gewoond met zijn gezin. Een wijziging ontstond in '78, toen het gezin voor de opleiding van de kinderen naar Nederland moest komen. Voor het werk van ds Goossens als docent werd de voorlopige oplossing gekozen dat hij jaarlijks voor drie of vier maanden naar Soemba ging om de eigenlijke cursussen te geven. Gedurende de overige maanden van het jaar was hij in Nederland voor het opstellen van studiemateriaal in de Indonesische taal voor

die cursussen. Ds Goossens stelt zich voor dat hij op deze wijze na verloop van een aantal jaren zal hebben bereikt dat Soembanese kerken zullen zijn toegerust met het basismateriaal, dat de evangelisten en predikanten in staat zal stellen vast te houden wat hun in de loop van de jaren toen ds Goossens ten volle op Soemba werkzaam was, is geleerd en dat voor hen ook de grondslag kan vormen voor hun verder onderzoek van de Heilige Schrift.

De Soembanese kerken hebben eenparig tot uitdrukking gebracht dat zij deze arbeid van ds Goossens voor hen van het allergrootste belang achten.

Voor de langere termijn deed zich de vraag voor of dit wel een doelmatige wijze van werken is. Daarover wordt verschillend gedacht. De Nederlands Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage die tot nu toe fungeerde als „contactkerk” voor dit werk, meent van niet. Hiertegenover staat de zienswijze van de Soembanese kerken en van ds Goossens. Vanuit de ervaring, opgedaan in de afgelopen twee jaren, menen zij dat op deze wijze wel degelijk vruchtbaar wordt gewerkt. De Soembanese kerken dringen dan ook sterk aan op voortzetting van de steun in deze vorm.

Over deze problematiek werden in de afgelopen maanden twee vergaderingen gehouden, beide belegd door de kerk van 's-Gravenhage en bijgewoond door afgevaardigden van kerken die het zendingswerk op Soemba steunen.

In de eerste vergadering, op 4 oktober 1980 te Utrecht, bleek dat Den Haag vasthield aan zijn beslissing, de steun aan het werk van ds P. P. Goossens per eind 1980 te beëindigen. Vanuit de vergadering kwam duidelijk het gevoel naar voren dat dit niet juist was, doch dat op één of andere manier gehoor moest worden gegeven aan het dringende verzoek vanuit Soemba om voortzetting van dit werk mogelijk te maken. In het bijzonder bleek een grote meerderheid van de vertegenwoordigde kerk van oordeel dat het niet aangaat op zulke korte termijn de steun voor dit werk en daarmee ook — naar men vreesde — het contact met de Soembanese kerken af te breken. Daarop bleek Den Haag bereid het werk ten behoeve van de Soembanese kerken over te dragen aan een andere „contactkerk”.

Op 22 november 1980 is de tweede vergadering gehouden. Zij werd door een van de broeders uit Den Haag geopend, die na de opening de leiding overgaf aan br. J. C. van der Leun, voorzitter van de zendingscommissie van de kerk van Utrecht, de ontvangende kerk.

In die vergadering bleek dat een viertal kerken zich in onderling overleg hadden beziggehouden met de voorbereiding van de voortzetting van het werk, maar dat deze prijs stellen op voorafgaand grondig overleg met de steunbiedende kerken. Een voorlopige commissie, bestaande uit leden van die vier kerken (Doorn, Maassluis, Utrecht en Vlaardingen), had reeds een aantal punten voor zulk overleg geïnventariseerd.

De vergadering sprak haar steun uit voor het voorstel van de commissie om in ieder geval voor het jaar 1981 de voortgang van het werk veilig te stellen. Dit houdt in dat ds Goossens in 1981 zijn werk op en voor Soemba kan voortzetten zoals dat in 1979 en 1980 is geschied en dat de steunbiedende kerken de daarvoor benodigde middelen willen opbrengen.

De commissie meende verder dat de volgende vragen onder het oog zullen moeten worden gezien:

Hoe zien wij de toekomst van dit werk? Hoe lang zal de steun vanuit Nederland nog nodig zijn? Voor de meer directe toekomst doet zich de vraag voor of de steun zoals die de laatste jaren gegeven is, niet te kwetsbaar is, doordat hij geheel gebaseerd is op het werk van één man.

Ook lijkt meer duidelijkheid gewenst over verantwoordelijkheden en beslissingsbevoegdheden.

Moet er weer één kerk komen die een

centrale rol speelt in het contact tussen Nederland en Soemba, en zo ja, hoe moet de verhouding zijn tussen deze kerk en de steunbiedende kerken?

Hoe behoort de verhouding te zijn tussen de Nederlandse kerken, de Soembanese kerken en ds Goossens (die in dienst van de Soembanese kerken is)?

De vergadering gaf de voorlopige commissie de opdracht mee, om al deze vragen onder ogen te zien en hierover een samenhangend voorstel aan de kerken te doen vóór 1 april 1981.

De kerk van Den Haag zal het werk en de erbij behorende gegevens en gelden per eind 1980 overdragen aan de kerk van Maassluis. Dat werk bestond onder meer uit het uitbetalen van het salaris van ds Goossens en overmaken van steungelden naar Soemba en het onderhouden van het contact met de Soembanese kerken. Ook dat laatste zal dus door de kerk van Maassluis worden overgenomen.

Bijdragen van kerken, collecte-opbrengsten en giften voor het zendingswerk op Soemba kunnen worden overgemaakt op gironummer 1687238 ten name van Penningmeester Zendingscommissie Nederlands Gereformeerde Kerk, Fazantenstraat 45, Maassluis.

Dezer dagen is aan alle kerkeraden en zendingscommissies van de Nederlands Gereformeerde Kerken een brief gezonden, waarin de huidige situatie met betrekking tot de steun aan Soemba wordt uiteengezet en waarin erop wordt aangedrongen de voortzetting van dit werk voorshands nog met financiële bijdragen te blijven mogelijk maken.

nieuws uit breder kring

Nieuwe Prot.-Chr. voortgezette opleiding voor welzijnswerkers in Zwolle — Op het Scholenplan, dat de minister van Onderwijs en Wetenschappen in oktober 1980 bekend maakte, kan men lezen, dat in Zwolle vanaf 1981 gaat bekostigd worden een voortgezette agogische beroepsopleiding. Deze nieuwe opleiding is in de berichtgeving tot nu toe onbekend gebleven.

In januari 1979 werd in Ede de Stichting voor Protestants Christelijk Voortgezet Agogisch Beroepsonderwijs opgericht. Deze stichting stelt zich ten doel te komen tot het opzetten van wat in de wending een „V.O.” wordt genoemd: voortgezette opleiding voor welzijnswerkers, die zich na de Sociale Academie verder willen bekwamen in hun beroep.

Het Stichtingsbestuur was uiteraard bijzonder verheugd met de plaatsing op het scholenplan en is thans begonnen met de voorbereidingen voor de start van deze school, die gevestigd wordt in Zwolle.

Het bestuur heeft een werkgroep in het leven geroepen om eerdere aanzetten tot een leerplan verder uit te werken.

Gezien de noodzaak van een goede voorbereiding voor deze specialistische opleiding besloot het bestuur als startdatum te kiezen 1 augustus 1982. Er zijn momenteel vier V.O.'s in Nederland op hetzelfde agogische terrein. Voor deze vijfde V.O. is het initiatief genomen in de kringen van de Gereformeerde Sociale Academie „De Vijverberg” te Ede en de Christelijke Sociale Academie „De IJsselpoort” te Kampen. De Gereformeerde Sociale Academie te Zwolle heeft adhæsie betuigd aan het initiatief en de nodige steun verleend.

Natuurlijk zal ook deze V.O. net als de andere, werkers uit de welzijnswereld helpen met een intensieve (her)bezinning in het kader van het uitgeoefende of uit te oefenen beroep. Maar het eigene van deze nieuwe V.O. mag liggen in de be-

van de zending

Onze steun aan Soemba

Van de kerkeraad te 's-Gravenhage ontvingen we het volgende schrijven: De steun vanuit de Nederlands Gereformeerde kerken aan de zustergemeenten op Soemba heeft in de afgelopen jaren bestaan uit het zorgdragen voor het levensonderhoud van ds P. P. Goossens, die door deze Soembanese Vrijgemaakte Kerken is beroepen als docent voor de opleiding van evangelisten en predikanten, en uit directe steun, voornamelijk bestemd voor de salarissen van Soem-

trokkenheid van de grondslag bij het te geven onderwijs. Deze stichting aanvaardt de Heilige Schrift als de gezaghebbende openbaring van Godswaard. In het voorlopige leerplan, ingediend bij de aanvraag, staat het zo: „Het Evangelie van Jezus Christus als gezaghebbende openbaring is vertrekpunt en norm en geeft richting bij het zoeken naar een visie op het leven, de mens en de dingen; de normen en waarden van studenten en docenten worden in het leren betrokken; uitgaande van respect voor elkaar ontstaat er de ruimte, waarin deze betrokkenheid actief beleefd kan worden”. In het bestuur van de Stichting participeren vertegenwoordigers uit bovengenoemde academies. Voorzitter van het bestuur is ds. A. Romein uit Ede en secretaris W. C. Veenendaal uit Kampen. Ook de Vrije Universiteit levert een bestuurslid. T.z.t. zullen m.n. voor geïnteresseerde a.s. studenten en docenten meer gegevens bekend gemaakt worden, maar voor inlichtingen kan men nu al bij de eerdergenoemde academies terecht.

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds. H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gronr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaapmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

Stichting „De Heilige Schrift en Israël”

We ontvangen het volgend schrijven: Onze Stichting heeft ten doel de verspreiding van de Heilige Schriften onder Israël.

Daartoe wordt gebruik gemaakt van in Engeland uitgegeven tweetalige Nieuwe Testamenten. Op de ene bladzijde van deze uitgave staat de tekst in het Hebreeuws, op de tegenoverliggende in het Nederlands, resp. in het Engels, Frans, Spaans, Portugees, Arabisch of Russisch. Vele duizenden exemplaren werden in de afgelopen jaren in een groot aantal landen verspreid, vanwege onze Stichting voornamelijk in Nederland, België en Frankrijk. Anderen deden en doen hetzelfde in andere landen.

Het bestuur van de Stichting is echter van mening dat verspreiding van complete Bijbels (d.w.z. Oud en Nieuw Testament) de voorkeur verdient en hoopt daartoe t.z.t. te kunnen overgaan.

De benadering van Joodse mensen vereist tact en bescheidenheid. Elke schijn van opdringerigheid moet worden vermeden. Aan betrokkenen wordt een brief gericht, waarin wij voorstellen om, zonder hun tegenbericht, binnen enkele weken een tweetalig Nieuw Testament toe te zenden. Voor een eventueel afwijzend antwoord kan gebruik worden gemaakt van een bijgesloten en ongefrankeerd te verzenden kaart.

Dank zij de bijdragen van kerken, kringen en particulieren kon tot dusver het werk voortgang vinden. Veler voortdurende hulp is onontbeerlijk en wij doen hiebij dan ook een vriendelijk beroep op u onze activiteiten verder financieel te steunen. U kunt dat doen door uw gave te storten op postrek. 36201 ten name van de Stichting „De Heilige Schriften en Israël” te Ughelen. Indien u prijs stelt op een schriftelijke bevestiging van de ontvangst van uw gave, wilt u dat dan op uw giroformulier vermelden? Voor uw medewerking zeggen wij u bij voorbaat hartelijk dank.

Het bestuur van de Stichting: Ds W. van Dijk, voorz. (Chr. Geref.); Mr. Dr. R. H. Samson, 2e voorz.; Ds H. Heule, sekr.-penn. (Ger.); J. van Stormbroek, 2e sekr. (verg. v. gel.); Prof. Dr. D. M. Bakker (Ger.); Ds J. Dijk (Ger.); Ds S. Gerssen (Ned. Herv.). Sekretariaat: De Cloese 58, 7339 CP Ughelen.

C.N.I. De Commissie Nederland I.F.E.S. is het samenwerkingsverband van christen-studentengroepen in ons land. Ze probeert het christen-studentenwerk te stimuleren door bijbelkringenwerk, evangelisatie en uitwisseling tussen de groepen.

Rectificaties artikel M. de Klijn „De betekenis van de kunst in ons (dagelijks) leven”. Opbouw, 25e jrg. no. 2, 16-1-81. Pag. 14, 1e kol., 25e regel van boven: Kunstonderwijs moet zijn Kunstonderwijskrant. Pag. 15, 1e kol., 22e regel van boven: is moet zijn iets (van de waarheid Gods). Pag. 15, 1e kol., 30e en 31e regel van boven moeten verwisseld worden. Pag. 15, 1e kol., 9e regel van onder enkele regels weggelaten: aanvullen met: (Het ging mij erom aan te tonen dat kunst intrinsiek tot het leven behoort en daar een directe (visuele) uitdrukking van is. Als wij de wetenschap beschouwen als het terrein waarop — res tvolgt met regel 9 van onder.

Opbouw-uitgaven

Door het invullen en opsturen van onderstaande bestelbon kunt u verschillende door „Opbouw” uitgegeven en binnenkort uit te geven brochures bestellen. Alle prijzen zijn exclusief portokosten! De ingevulde bon kunt u in een open envelop zonder postzegel sturen naar:

Administratie Opbouw,
Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum.

Tegelijk met de toezending van de bestelde uitgaven ontvangt u een accept-girokaart met daarop het verschuldigde bedrag vermeld.

I.F.E.S. (International Fellowship of Evangelical Students). De I.F.E.S.-Europa tracht het christen-studentenwerk in de verschillende landen van Europa te stimuleren o.a. door middel van conferenties, weekends, literatuur, enz.

I.C.S. Het Internationaal Christelijk Studiecentrum is een werkverband waarbinnen studenten en afgestudeerden zich willen bezinnen op de betekenis van het christelijk geloof voor het leven, met name het terrein van de wetenschap.

Vanaf november 190 is het gezamenlijk kantoor gevestigd op: Nieuwezijds Voorburgwal 96-I, 1012 SG Amsterdam, tel. 020-257141.

Nadere informatie over dit christen-studentenwerk kunt U hier aanvragen.

Wij zijn diep getroffen door de grote belangstelling voor onze zeer geliefde vader en grootvader

Ds. JAN VAN DIJK

tijdens zijn laatste levensjaren en ziekte en nu bij zijn heengaan. Wij willen U daarvoor en voor het medeleven ons betoond, onze hartelijke dank betuigen.

Uit dit alles blijkt welk een grote plaats vader innam in veler leven. Dit vertroost ons zeer.

Sterke de Heere U en ons allen in dit verdere leven.

Namens de fam. van Dijk: H. Prakken-van Dijk
K. J. Prakken

7447 CL Hellendoorn, december 1980
Bibenstraat 12a

Oostenrijk

CHALET in Sankt Ulrich am Pillersee

(40 km van autobaan aansluiting Kufstein)
8 slaapplekken + kinderbed.
Nog vrij van 7 mrt.—14 mei en 25 mei—11 juli.

Bel tussen 18.00 en 19.00 uur Haarlem 023-240003 en U ontvangt foto + beschrijving. Prijs f 525,— per week.

TE HUUR IN ROLDE Dr.

GEZELLIGE STA-CARAVAN

voor 4 personen.
Geheel ingericht; op een mooie camping.
Vrij vanaf Pasen.

Mej. A. Groenwold — Einsteinlaan 46, Assen — Tel. 05920-55042 (na 6 uur).

kerknieuws

Maassluis — Ook de gemeente van Maassluis heeft een beroep uitgebracht op Ds A. v. d. Dussen van Hardinxveld-Giesendam. Al eerder is er vanuit Alphen/Katwijk een beroep op hem uitgebracht.

Enschede-Noord — Zondag 1 februari a.s. zal een kerkdienst vanuit de gemeente van Enschede-Noord via de radio worden uitgezonden.

Vriendelijk verzoek om uw ADVERTENTIES SCHRIFTELIJK OP TE GEVEN!!!

Uiterlijk dinsdagmorgen, 10 uur, dient de tekst in ons bezit te zijn. Foto's en tekenwerk voor het maken van cliché's dienen 1 week voor de plaatsingsdatum ter drukkerij te zijn.

PLAATS

UW FAMILIEBERICHTEN

IN DIT BLAD!

Voor al uw
handels- en familiedrukwerk - boeken en folders

is uw adres
DRUKKERIJ „STEENBERGEN”
Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist

Gaarna ontvang ik:

- ex. Prof. C. Veenhof, Jona (Hulp bij Bijbelstudie) à f 1,50
- ex. Drs. H. de Jong, Ongehuwd samenwonen à f 2,60
- ex. Prof. Dr. B. Goudzwaard, Drs. H. de Jong en Prof. Dr. Ir. E. Schuurman, Het kernwapenvraagstuk (48 pag.) à f 2,50
- ex. Ds. M. R. van den Berg, Jeremia (Hulp bij Bijbelstudie) (plm. 194 pag., gebonden uitgave) à f 10,—

Naam:

Adres:

Woonplaats (postcode)

Handtekening:

Van „Jona” nog een beperkt aantal aanwezig.